

О. М. Ієвлєвкандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та соціального управління
Національного університету «Львівська політехніка»

КОМПЕТЕНЦІЇ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

У статті проведено дослідження місця компетенції в структурі професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача. Для цього проведений аналіз досліджень професійної мобільності (та її видів). Встановлено, що вчені виділяють у її структурі компетенції; компетентності та компетенції та (або) інші компоненти; тощо. Визначено структуру виділених автором компетентностей складників професійно-педагогічної мобільності: діяльнісного складника (ДС) та особистісного складника (ОС), як низки відповідних компетенцій.

На основі проведених досліджень визначено, що означені компетентності складаються із таких компетенцій: 1) педагогічна компетентність (ДС): знання, вміння, навички з організації власної професійної діяльності; знання, вміння, навички з організації навчальної діяльності студентів, 2) фахова компетентність (ДС): сукупність спеціальних знань, що визначаються переважно базовою освітою; вміння і навички їх використовувати у професійній діяльності, 3) проектна компетентність (ДС): знання, вміння, навички з проектування власної професійно-педагогічної діяльності; знання, вміння, навички з проектування навчально-пізнавальної діяльності студентів, 4) психологічна компетентність (ДС): знати закономірності психічних процесів і станів особистості; вміти використовувати ці знання в освітньому процесі, 5) мотиваційна компетентність (ОС): установка на професійне вдосконалення; вміння пізнати власну мотивацію до професійної діяльності, 6) рефлексивна компетентність (ОС): вміти осмислити власні професійні можливості; вміти осмислити власні особистісні можливості, 7) адаптивна компетентність (ОС): знання, вміння, навички з пристосовування до умов професійної діяльності; вміння і навички до саморозвитку, 8) творча компетентність (ОС): творче ставлення до професійної діяльності; вміти опанувати способами творчості в неї.

Опанування цими компетенціями відбувається під час вивчення дисциплін навчального плану спеціальностей другого (магістерського) рівня вищої освіти та авторських дисциплін (навчально-методичних комплексів) (наприклад, «Професійна мобільність випускника навчального закладу», «Професійно-педагогічна мобільність викладача»). Подальші дослідження буде присвячено дослідницько-експериментальній перевірці ефективності авторської концепції.

Ключові слова: професійна мобільність, професійно-педагогічна мобільність, компетентність, компетенція, магістратура, знання, вміння, навички.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти України відбувається в умовах становлення постіндустріального суспільства та інтеграції до європейського освітнього простору. Провідну роль у її успіху відіграє успішна новаторська професійна діяльність педагогів.

Проте через низькі рівні заробітної плати у сфері освіти відбувається перехід висококваліфікованих працівників в інші галузі господарства, в тому числі за межі країни.

Провідною формою підготовки майбутніх викладачів виступає їх навчання на другому (магістерському) рівні вищої освіти через можливість вступу фахівців із непедагогічною базовою освітою за правилами перехресного вступу, яке передбачає присвоєння академічної та/або професійної кваліфікації педагогічного працівника [1].

Важливим критерієм успішної професійної діяльності майбутніх викладачів виступає їх професійно-педагогічна мобільність. Зважаючи на те, що в основу побудови сучасних освітніх програм

(професійних стандартів) покладено компетентнісний підхід визначення компетенцій, які входять до структури компетентностей, що пов'язані із формуванням професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача є актуальним.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проаналізуємо підходи, що передбачають виокремлення в структурі професійної мобільності (її видів) відповідних компетенцій.

Виділяючи у структурі соціально-професійної мобільності діяльнісний (професійний) і особистісний (соціальний) компоненти В. Сухінін та М. Горшенина, вказують що кожен із них містить певний набір компетенцій [20, с. 197].

Розглядаючи поняття «професійна мобільність» у контексті сучасного ринку праці Л. Абдулліна, вважає її підґрунтям широкопрофільну загальну і професійну підготовку. Така підготовка передбачає опанування набором «ключових компетенцій», які формують загальнокультурне ядро справжнього професіонала [2].

У свою чергу С. Капліна виділяє в структурі професійної мобільності майбутніх інженерів ключові компетенції та кваліфікації (базові компоненти професійної культури) [12, с. 14]. З іншого боку, на думку інших дослідників., професійна мобільність майбутніх інженерів відбиває рівень сформованості загальнокультурних, загальнопрофесійних та професійних компетенцій [7, с. 57].

Досліджуючи професійну мобільність студентів М. Кормільцева вказує, що її компоненти: базовий, суб'єктний, конативний, формуються на базі соціально-особистісних компетенцій [14, с. 10]. Автором виділено 17 компетенцій: бути здатним адаптуватися до соціально-професійних змін, бути здатним до дисциплінованості та демонструвати дисциплінованість, вести здоровий спосіб життя тощо [Там же, с. 78].

Професійна мобільність педагога визначається, на думку О. Горанської, ієрархічною структурою їх універсальних компетенцій. При цьому унікальна функціональна інваріантність професійної мобільності базується на переважному домінуванні характерних компетенцій і пов'язана із впливом базових компетенцій, що властиві педагогічній професії в цілому. Ядерно-периферійна модель універсальних компетенцій педагогів заснована на принципі комплементарності інструментальних, міжособистісних і системних компетенцій [5, с. 3–4].

Підґрунтям професійної мобільності, на думку О. Малигіної виступає система компетенцій, які використовуються людиною під час вирішення професійних завдань, опанування новою спеціальністю (фахом), досягнення успіху у професії (професійній кар'єрі) або при вирішенні соціальних проблем (зміна місця праці тощо) [16, с. 129].

У структурі компонентів професійної мобільності С. Нужнова виділяє такі компетенції: ціннісно-сенсова, персональна компетенції та аутокомпетенція (особистісний компонент); комунікативна, соціально-правова, інформаційна і мовна компетенції (соціальний компонент); загальнопрофесійна, організаційно-діяльнісна та інтелектуальна компетенції (спеціальний компонент) [17].

Досліджуючи професійну мобільність майбутніх економістів-менеджерів В. Солоненко виділяє у її структурі ключові компетенції (соціальна, комунікативна, соціально-інформаційна, когнітивна, спеціальна), базові професійні компетенції (організаційно-управлінська, планово-економічна, проектно-економічна, фінансово-економічна, аналітична, зовнішньоекономічна, підприємницька, науково-дослідна, освітня), супутні компетенції (загальнопрофесійні, спеціальні, практичні, виробничо-технологічні та системні) [19, с. 10-14].

Водночас компетентнісний опис професійної мобільності фахівця сфери освіти (педагога) являє собою, на думку Л. Горюнової, сукупність

компетенцій, якими повинен володіти випускник педагогічного ВНЗ, здатний до здійснення професійної мобільності [6, с. 23].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як свідчить проведений аналіз досліджень професійної мобільності (та її видів), вчені виділяють у її структурі компетенції, компетентності та компетенції та (або) інші компоненти тощо.

Слід зазначити, що ті самі вчені, досліджуючи професійну мобільність (та її види), можуть виділяти у її структурі поряд із компетенціями компетентності. Для прикладу С. Капліна [12, с. 14] вказує на наявність в структурі професійної мобільності майбутніх інженерів професійної компетентності (високий інтелект, креативні здібності, професіоналізм).

Через це виникає необхідність визначити місце компетенцій в структурі професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача, та окреслити їх перелік.

Метою статті є визначення місця компетенцій у структурі професійно-педагогічної мобільності при підготовці майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що термін «компетенція» відсутній у в сучасному українському законодавстві в законах України «Про освіту» і «Про вищу освіту» прописаний лише термін «компетенція». Водночас він прописаний у стандартах вищої освіти Республіки Білорусь [15].

Розглянемо місце компетенції у структурі професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача та окреслимо їх перелік.

Відомо, що компетенція – це здатність використовувати знання, ноу-хау та уміння в стандартній ситуації чи ситуації, що змінюється, тобто встановлювати та реалізовувати зв'язок між «знанням – умінням» і ситуацією, що виникла (Глосарій основних термінів професійної освіти та навчання) [4, с. 53].

За іншим визначенням термін «компетенція», є інтерактивним і передбачає: наявність реальної специфічної ситуації, в якій прихована раніше потенційна компетенція особистості може бути жаданою та стати актуальною; загальну готовність суб'єкта до успішної самостійної діяльності; визначальну роль знань, умінь, навичок, досвіду, цінностей і схильностей, набутих у процесі навчання [3, с. 29]. Водночас компетенція передбачає наявність досвіду самостійної діяльності на основі універсальних знань [21, с. 14–15]. Конкретна компетенція, являючись продуктом навчання не прямо впливає з нього, а є наслідком саморозвитку та самореалізації особистості в освітньому процесі [9, с. 61].

На сьогодні не існують загально визнаної класифікації компетенцій. Найбільш відомою є модель,

що включає ключові, загальнопрофесійні та спеціальні компетенції. З іншого боку цей поділ можна продовжувати із врахуванням виду діяльності людини, сфери її суспільного життя, галузі суспільного знання (науки), складових психічної сфери, області здібностей, ступеня соціальної зрілості та статусу [18].

Для прикладу, досліджуючи структуру спеціально-професійних компетенцій викладача, М. Кокор виділяє адаптивну, технологічну, професійно-комунікативну компетенції, що складаються із відповідних знань, вмінь та навичок [13, с. 108–109].

Можна стверджувати, що компетенції та компетентності безпосередньо пов'язані.

Так наявність компетентності, як зазначає Л. Сушенцева, передбачає володіння учнем відповідною компетенцією, що включає його особистісне відношення до неї та предмету діяльності [21, с. 112–113].

Розвиваючи підхід І. Зімнеї Ю. Яценко вказую, що компетенції, які виявляються у поведінці та діяльності людини, згодом стають її особистісними якістьми, тобто компетентності – це подальший особистісний і поведінковий прояви компетенцій. Відповідно компетенції утворюють своєрідний «каркас» компетентності, адже компетентність – це подальший особистісний і поведінковий прояв компетенцій [22, с. 326].

Водночас Л. Драгієва виділяє у структурі професійної компетентності вчителя технологій: ключові компетенції (креативна інформаційна, комунікативна, соціально-мотиваційна, професійно-педагогічна) та спеціальні компетенції (цільова, змістова, проектувальна, рефлексивна, моніторингова) [8, с. 60].

Міністерством освіти Республіки Білорусь затверджений підхід, що виділяє у структурі компетентності спеціаліста: універсальні компетенції (володіти базовими соціально-гуманітарними знаннями та вміннями; володіти системним і порівняльним аналізом тощо) та базові професійні компетенції (бути здатним характеризувати причини виникнення конфліктів, оцінювати загрози, визначати сутність конфліктів, їх види тощо) [15].

Виходячи із вищесказаного ми будемо розглядати компетентність як набір компетенцій.

Як свідчать результати наших досліджень структуру професійно-педагогічної мобільності становлять дільнісна та особистісна складові. Діяльнісна складова (ДС) визначається фаховою, педагогічною, проективною та психологічною компетентностями. Особистісна складова (ОС) – мотиваційною, рефлексивною, адаптивною та творчою компетенціями [10, с. 35–36]. Нами проаналізовано сутність цих компетентностей та дослідження їх структури [11].

На основі проведених досліджень визначено, що означені компетентності складаються із таких компетенцій:

1. педагогічна компетентність (ДС):
  - знання, вміння, навички з організації власної професійної діяльності;
  - знання, вміння, навички з організації навчальної діяльності студентів;
2. фахова компетентність (ДС):
  - сукупність спеціальних знань, що визначаються переважно базовою освітою;
  - вміння і навички їх використовувати у професійній діяльності;
3. проектна компетентність (ДС):
  - знання, вміння, навички з проектування власної професійно-педагогічної діяльності;
  - знання, вміння, навички з проектування навчально-пізнавальної діяльності студентів;
4. психологічна компетентність (ДС):
  - знати закономірності психічних процесів і станів особистості;
  - вміти використовувати ці знання в освітньому процесі;
5. мотиваційна компетентність (ОС):
  - установка на професійне вдосконалення;
  - вміння пізнати власну мотивацію до професійної діяльності;
6. рефлексивна компетентність (ОС):
  - вміти осмислити власні професійні можливості;
  - вміти осмислити власні особистісні можливості;
7. адаптивна компетентність (ОС):
  - знання, вміння, навички з пристосовування до умов професійної діяльності;
  - вміння і навички до саморозвитку;
8. творча компетентність (ОС):
  - творче ставлення до професійної діяльності;
  - вміти опанувати способами творчості в неї.

Отже, формування професійно-педагогічної мобільності майбутніх викладачів в умовах магистратури пов'язано із визначеними нами компетенціями, що входять до структури відповідних компетентностей.

Висновки та пропозиції. Отже, як свідчить проведений аналіз дослідження професійної мобільності (та її видів), вчені виділяють у її структурі компетенції, компетентності та компетенції та (або) інші компоненти тощо. Визначено структуру виділених нами компетенцій професійно-педагогічної мобільності як низки відповідних компетенцій та окреслено їх перелік.

Опанування цими компетенціями відбуватиметься під час вивчення дисциплін навчального плану спеціальностей другого (магістерського) рівня вищої освіти та введенням до освітніх програм конкретних спеціальностей авторських дисциплін (навчально-методичних комплексів)

(наприклад, «Професійна мобільність випускника навчального закладу», «Професійно-педагогічна мобільність викладача»).

Подальші дослідження буде присвячено дослідницько-експериментальній перевірці ефективності авторської концепції.

Список використаної літератури:

- Стаття 1. Основні терміни та їх визначення. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. №1556-VII (із змінами і доповненнями). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 20.03.2019).
- Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений. 2-е изд., перераб. и доп.* Москва : Просвещение, 1990. 141 с.
- Биктуганов Ю.И. *Профессиональная мобильность педагога : учеб. пособ.* Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2016. 120 с.
- Глосарій основних термінів професійної освіти і навчання / упоряд. Десятков Т.М.; за заг. ред. Н.Г. Ничкало. Київ : АртЕк, 2009. 192 с.
- Горанская Е.И. *Личностные характеристики профессиональной мобильности педагогов : автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07.* Белорусский гос. пед. ун-т им. Максима Танка. Минск, 2015. 27 с.
- Горюнова Л.В. *Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08.* Рост. гос. пед. ун-т. Ростов-на-Дону, 2006. 39 с.
- Гревцева Г.Я., Балакаева М.Б. *Развитие профессиональной мобильности будущих инженеров в социально культурной среде вуза. Современные проблемы науки и образования.* 2016. № 5. С. 55–62.
- Драгієва Л.В. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя технологій як педагогічна проблема. Вісник післядипломної освіти.* 2010. Вип. 1(1). С. 55–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2010_1%281%29__11 (дата звернення: 03.05.2019).
- Ижболдина Е.А. *Новая парадигма образования и компетентный подход в образовательном процессе по дисциплине «Физическая культура». Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта.* 2013. № 1 (26). С. 60–65.
- Iyevlyev O. *Concept of forming professional and pedagogical mobility of the future lecturer in the master's degree. Обрії : наук.-пед. журнал.* 2018. №2 (47). С. 33–36.
- Ієвлєв О.М. *Компетентності професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача в умовах магістратури. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи,* 2018. Вип. № 64. С. 105–111.
- Каплина С.Е. *Концептуальные и технологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08.* Чуваш. гос. пед. ун-т им. И. Я. Яковлева. Чебоксары, 2008. 46 с.
- Кокор М.М. *Аналіз професійних компетенцій викладача англійської мови за професійним спрямуванням. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2014. Вип. 49. С. 104–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2014_49_20 (дата звернення: 03.05.2019).
- Кормильцева М. *Социально-личностные компетенции студентов как фактор развития их профессиональной мобильности : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07.* Ур. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2009. 190 с.
- Макет образовательного стандарта высшего образования I ступени. Минск. 2018. 19 с. URL: http://nihe.bsu.by/images/norm-c/norm-doc/maket_obraz_standart-1.pdf (дата звернення: 04.05.2019)
- Малыгина О.А. *Формирование профессиональной мобильности бакалавров в техническом университете. Известия РГПУ им. А. И. Герцена.* 2011. № 129. С. 124–132.
- Нужнова С.В. *Сущность и структура понятия профессиональной мобильности в современном обществе.* URL: <http://www.rusnauka.com/Pedagog/185.html> (дата звернення: 14.05.2019)
- Селевко Г.К. *Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т. 1.* Москва : НИИ школьных технологий, 2006. 816 с.
- Солоненко В. А. *Формирование профессиональной мобильности будущих экономистов-менеджеров в образовательном процессе вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08.* Брян. гос. пед. ун-т им. И.Г. Петровского. Брянск, 2010. 23 с.
- Формирование социально-профессиональной мобильности путем создания образовательной среды / В.П. Сухинин, М.В. Горшенина. *Социально-профессиональная мобильность в XXI веке : Сборник материалов и докладов Международной конференции.* Екатеринбург, 2014. С. 195–199.
- Сушенцева Л.Л. *Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: дис ... д-ра пед. наук: 13.00.04.* Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Київ, 2012. 559 с.
- Яценко Ю. *Аналіз існуючих підходів щодо визначення понять «компетентність» і "компетенція" в освіті. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки».* 2013. Вип. 121(2). С. 319–325. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121%282%29__77 (дата звернення: 19.04.2019).

lievliev O. Competencies in the structure of professional and pedagogical mobility of the future lecturer

The article studies the place of competence in the structure of professional and pedagogical mobility of the future lecturer. For this, an analysis of research on professional mobility (and its types) was conducted. It is established that scientists distinguish in its structure of competence; competence and competencies and / or other components etc. The structure of the competencies of the components of professional and pedagogical mobility determined by the author: the active component (AC) and the personal component (PC) as a series of relevant competencies.

Based on the research conducted, it has been determined that the identified competencies consist of such competencies: 1) pedagogical competence (PC): knowledge, skills, skills to organize their own professional activities; knowledge, skills, skills for organizing student activities, 2) professional competence (PC): a set of special knowledge, which is determined predominantly by basic education; skills and abilities to use them in professional activities, 3) projected competence (PC): knowledge, skills, skills in designing their own professional and pedagogical activities; knowledge, skills, skills in designing educational and cognitive activities of students, 4) psychological competence (PC): knowledge of the laws of mental processes and states of personality; the ability to use this knowledge in the educational process, 5) motivational competence (MC): installation for professional improvement; the ability to know your own motivation for professional activity, 6) reflexive competence (RC): ability to comprehend their own professional opportunities; ability to comprehend their own personality, 7) adaptive competence (AC): knowledge, skills, skills to adapt to the conditions of professional activity; skills and self-development skills, 8) creative competence (CC): creative attitude to professional activity; be able to master the means of creativity in it.

The mastery of these competencies takes place during studying the disciplines of the curriculum of the specialties of the second (master's) level of higher education and the authorial disciplines (educational-methodical complexes) (for example, "Professional mobility of alumni of an educational institution", "Professional and pedagogical mobility of a lecturer").

Further research will be devoted to the research and experimental verification of the effectiveness of the author's concept.

Key words: *professional mobility, vocational and pedagogical mobility, competence, Master's program, knowledge, skills, abilities.*